

פניני תרגום יזכר

חידושים ופנינים בפרשנות המקרא מתרגום יונתן בן עוזיאל

גיליון מספר: 199

פרשת כי תצא

ת"י מפרש אף הוא שעליה לקצוץ את ציפורניה, ובהמשך דבריו (בפסוק הבא) לכאור' מבואר טעם הדבר:

ותעלינה לגו ביתך ותספר ית מזינא דרישה ותיצמי ית טופדייהא: (יג) ותשני ית בסות שביתתה מינה ותטבלינה ותגידנה בביתך, ותבכי על טעוות בית אבה ואמה. ותשחי תלת ירחין די תדע אין היא מעבדא ומן בתר בדין תיעול לזותה ותפרין יתה ותהוי לך לאנתו:

[ותכניסנה לתוך ביתך וגלחה את שעדות ראשה ותקצץ את ציפורניה: (יג) ותשנה את שמלת שביה מעליה ותטבילנה ותגידנה בביתך, ותשחה שלשה ירחים אשר תדע אם היא מעוברת, ואחרי כן תבוא אליה ובעלתה והיתה לך לאשה]

ת"י מוסיף בתרגומו, שעליו להטבילה ולגירה בביתו, ולאחר מכן 'ובכתה את אביה ואת אמה'. בדברים אלו נראה שת"י מפרש את טעם הסרת השמלה, שהוא לצורך הטבילה והגירות. ולא כמו שפירש רש"י הנ"ל (מהספרי) שצריכה להסיר את שמלתה כדי שתתנוול עליו. כלומר ת"י שסבור שעליה לקצוץ את ציפורניה, מתרגם אף כאן, שענין הסרת השמלה הוא לצורך הטבילה והגירות.²

והיינו שלדעת ת"י אף ענין גילוח הראש והסרת הציפורנים הוא לצורך הגירות והטבילה. וכמבואר ברמ"א בהלכות גרים (יו"ד רסח, ב): "ויש אומרים שגילוח שערותיו ויטל צפרניו ידיו ורגליו קדם טבילה" (טור ורי"ף ורא"ש). ובש"ך שם כתב שהצורך להתגלח אינו מהלכות חציצה דאף אם אין לו שום

וגלחה את ראשה ועשתה את צפרניה: והסירה את שמלת שביה מעליה • מהי מטרת כל סדר זה, כדי שתתנוול? או הכנה לטבילת הגירות?

(דברים כא, יב - יג) והבאתה אל תוך ביתך וגלחה את ראשה ועשתה את צפרניה: (יג) והסירה את שמלת שביה מעליה וישבה בביתך ובכתה את אביה ואת אמה ירח ימים ואחר כן תבוא אליה ובעלתה והיתה לך לאשה:

מדוע ציוותה התורה לעשות את כל הסדר הזה לפרטיו? והאם 'פת תואר' צריכה לגדל את ציפורניה או לקצצם?

רש"י מפרש שצריכה לגדל את ציפורניה, והטעם כדי שתתנוול עליו. כך גם מתרגם האונקלוס וכן פירשו רוב המפרשים. כטעם זה מפרש רש"י אף את ענין הסרת השמלה: 'כדי שתתנוול עליו משום שבנות הנכרים מתקשטות במלחמה בשביל להזנות אחרים עמהם'.

המקור לכך שצריכה לגדל את ציפורניה כדי להתנוול, הוא דעת רבי עקיבא בגמ' (יבמות מח.). אולם דעת רבי אליעזר (שם) שצריכה לקצוץ את ציפורניה, ומפרש 'ועשתה' מלשון עשייה ותיקון'. אכן טעם הדבר שתצטרך להסיר את ציפורניה לא מבואר בגמ'. ויש לידע מדוע ציוותה עליה התורה לתקן את עצמה?

1. ר"א (שם) דורש מהלשון 'עשיה' שנאמרה בגילוח הראש והסרת הציפורניים, להורות שאת שניהם צריכה להסיר. (יש שהבינו בגמ' ביבמות שצריכה להסיר את הציפורן כולה, ולא רק את העודף על האצבע, וה"ז גנאי גדול.

2. אמנם בת"י ישנה משמעות שצריכה להחליף את השמלה באחרת ולא להסיר אותה לחלוטין. וזה מדויק ממה שמתרגם 'ותשני' שהוא לשון החלפה ולא לשון של הסרה. ואולי סבור שיש דין להחליף את בגד השביה ולא מטעם הטבילה (אולי בכדי שתלבוש מלבושי ישראל) ולא כהנ"ל וצ"ע.

בגמרא (סנהדרין קז.) מובא שחושי הארכי הוכיח את דוד המלך על כך שנשא יפת תואר, ואמר לו שמטעם זה נולד אבשלום בנו שמרד בו ורצה להורגו, וכדרשת חז"ל שדרשו את סמיכות הפרשיות - יפת תואר ובן סורר ומורה: "כל הנושא יפת תואר - יש לו בן סורר ומורה". ואמו של אבשלום היתה - מעכה בת תלמי מלך גשור, ותפסה דוד במלחמה ובא עליה. וכך מבואר גם בת"י כאן עם תוספת:

וַיִּמְדּוּן לְחַכְמֵי קָדְתָא עֲבָדֵינָּהּ עַל גְּזִירַת מִימְרָא דֵּי, בְּגִין
כִּן אֲתִילִיד לְנָא בְּרָנָא דִּין דְּהוּא סוֹרֶהֶבן וּמְרֹד לִיתֵי
צִיַּת לְמִימְרָנָא גְּרָדוֹן בְּבִשְׂרָא וְשִׁתָּאֵי בְּחִמְרָא:

[ואמרו לחכמי העיר עבדנו על חוקת מאמר ה' על בן נולד
לנו בננו זה, שהוא סרבן ומרוד, אינו שומע למאמרנו,
זלזלן בבשר ושתיין ביין]

בת"י מבואר שמפרש את 'ואמרו' שאינו סיפור הדברים, שאולי כבר ידוע לחכמים שבנם - בן סורר ומורה, אלא ההורים מתוודים לפני זקני העיר, על סיבת היווצרותו של הבן סורר ומורה - שבן זה נולד מהם מחמת שעברו על מאמר ה'.

בת"י לא ביאר מהו החטא שאותו עברו, ולכאורה בשלמא האב עבר במה שנשא אשת יפת תואר, ואף שהתורה התירתה, היה לו לכבוש את יצרו וכמבואר לעיל. אך במה חטאה האם - שהיתה אשת יפת תואר? ומדוע היא אומרת 'עברתי על גזרת מאמר ה'?

בנו"כ יהונתן ביאר, שחטאה של האם הוא במה שביקשה להכשיל את ישראל, וכמבואר ברש"י ובספרי, שבנות הנכרים היו מתקשטות במלחמה כדי להזנות אחרים עמם.³

אמנם ב'קטורת הסמים' ביאר דברי ת"י באופן מחודש, ולדבריו בן סורר ומורה נולד רק מהנושא יפת תואר ולא עשה את הסדר האמור בתורה, (המתנת ירח ימים וכו') וממילא חטא זה שייך לשניהם שלא עשו כסדר האמור בתורה.

ויתכן שדקדק זה ממה שאומרים ההורים: 'עברנו על גזרת

חציצה משמע שצריך לגלח שערותיו וכו' משום שנכנס לכלל יהדות, וכך היה המנהג שהמומרים החוזרים לדת היו מתגלחים⁴.

נמצא שיש כאן מחלוקת מהותית, האם הסדר שהצריכה התורה הוא בעבור שתתנוול עליו, ולא ישאנה וממילא צריכה לגדל את ציפורניה, או שהסדר הנצרך הוא מהלכות הגירות והטבילה שצריכה לעשות כך בכדי להתגייר, וממילא עליה להסיר את ציפורניה כדרך המתגיירים.

ראה בהערה טעמים נוספים לעשיית סדר זה⁵.

בת"י מבואר עוד ב' חידושים נוספים:

ובכתה את אביה ואת אמה - הע"ז של אביה ואמה

א. ת"י מפרש 'ובכתה את אביה ואת אמה' היינו את העבודה זרה של בית אביה ואמה. וזה מכון עם שיטתו שמטבילה טבילת גירות, והיינו שטרם הגירות מניחים לה זמן שתבכה ותעזוב את הע"ז של בית אביה ואמה. אולם ראה באב"ע שפירש שבוכה על 'אביה ואמה' כפשוטו (וזו מחלוקת תנאים שם ביבמות).

ירח יומין - שלושה חודשים

ב. עוד מבואר בת"י שמפרש 'ירח יומין' שלושה חודשים. ולא כפשוטו של מקרא ש'ירח' הוא חודש ימים, והוא חידוש גדול.

וְאָמְרוּ אֶל זִקְנֵי עִירוֹ בְּנֵנוּ זֶה סוֹרֵר
וּמֶרֶה • הוֹיָדוֹי שֶׁל הָהוּרִים - עֲבָרְנוּ עַל גְּזֵרַת
מֵאֲמַר ה'!

(דברים כא, כ) וְאָמְרוּ אֶל זִקְנֵי עִירוֹ בְּנֵנוּ זֶה סוֹרֵר
וּמֶרֶה אֵינֵנוּ שִׁמְעַתְּ בְּקִלְנוּ זֹלֶל וְסָבָא:

כיצד נוצר בן סורר ומורה?

3. והביא הש"ך (שם) מהב"ח שנטילת השיער בגר, הוא עפי"ד רש"י שהביא מר' משה הדרשן (בפרשת בהעלותך במדבר ח, ז) שטעם גזירת השער לבני לוי היה מכיון שנתנו כפרה על הבכורות שעבדו עבודת כוכבים והיא קרויה 'זבחי מתים', והמצורע קרוי מת, לכן הזקיקם תגלחת כמצורעים. ואולי למבואר בת"י ישנו מקור גם מהכא.
4. ועל כך כתב השו"ע ('או"ח תקלא, ז) "מי שהמיר לדת כותים וחזר בתשובה, ודרכו לגלח מותר לגלח במועד. ובמשנ"ב שם ביאר ש'ידרכו לגלח', היינו משום שעבודת אלילים דמי למת ולמצורע שטעון גילוח.
וצ"ב לכאו' דהא אם הדמיון הוא למצורע תצטרך אשת יפת תואר וכן המומרים השבים בתשובה, לגלח את כל שערות גופם כמצורע, וצ"ע שבפסוק מפורש - 'וגלחה את ראשה'.
5. האב"ע כאן הביא טעם נוסף לסדר זה - שהיות והיא מתייהדת חייבת לכבד את אביה ואמה בחיים ובמוות, ולפיכך ניתן לה להתאבל על אביה ואמה. וברמב"ן הביא מהרמב"ם במורה נבוכים טעם נוסף: 'לחמלה עליה שתמצא מנוח לנפשה', (וכע"ז בספרנו ובחזקוני). והרמב"ן מפרש: 'לעקור עבודה זרה מליבה ושאין הגון לשכב עם אשה אנוסה ומתאבלת'. עיי"ש.
6. ולפ"ז יישב קושיא עצומה, מדוע שונה בן סורר ומורה אשר נדון על שם סופו ואמרה תורה ימות זכאי ואל ימות חייב. מישמעאל אשר נדון 'באשר הוא שם', אמנם למבואר שבן סורר ומורה יצירתו בעבירה וממילא נועד הוא לצאת לתרבות רעה ולא שייך שיעשה תשובה, ולכן נדון על שם סופו, משא"כ ישמעאל שיצירתו היתה לשם שמים - בעצת אברהם ושרה, ממילא אין החטא מולד אצלו בטבע ואין הכרח שיצא לתרבות רעה. ולכן נדון 'באשר הוא שם'.

וְיִהְיֶה אִין דְּחִיל וּמִקְבֵּל עָלָיו אֹלְפָנָא וּבָעֵן לְקִימוּתִיהָ
מִקִּימוּתִיהָ. וְאִין תְּאֵיב וּמְדִיד, יִאטְלוּנִיהָ כָּל אַנְשֵׁי קְדִיתָהּ
בְּאַבְנֵי וִימוֹת. וְתַפְלֹן עֲבִיד דְּבִישׁ מִבִּינִיכּוֹן, וְכָל יִשְׂרָאֵל
יִשְׁמְעוּן וַיִּדְחֻלּוּ:

[וְהָיָה אִם יֵרָא וּמִקְבֵּל עָלָיו הַתְּלִמּוּד וְרוֹצִים (הוריו) לְקִימוֹ
מִקִּימוּם אוֹתוֹ. וְאִם שֶׁב וּמוֹרֵד, יִסְקְלוּהוּ כָּל אַנְשֵׁי עִירוֹ
בְּאַבְנִים וִימוֹת. וְתַבְעֲרוֹן עוֹבְדֵי רַע מִבִּינֵיכֶם וְכָל יִשְׂרָאֵל
יִשְׁמְעוּן וַיִּדְאוּן].

מבואר בתרגום **שלאחר שהובא לבית דין** (בתרגום לא הוזכר
המלקות בפעם הראשונה) יש לו אפשרות להינצל אם ירא ומקבל
עליו התורה והוריו רוצים לקיימו. אולם אם שב וחטא
סוקלים אותו כל אנשי עירו באבנים וימות, ולא יעזור
שהוריו רוצים לקיימו. ודלא כהמשנה הנ"ל.

ויש להסתפק לדבריו - בשלב הראשון כשהובא לבית דין
לאחר שחטא. מה הדין אם מקבל עליו עול תורה והוריו
אינם רוצים לקיימו, או שהוריו רוצים לקיימו ואינו מקבל
עליו עול תורה, וצ"ע.

**לֹא יִהְיֶה כָּלִי גִבֹּר • איסור דאורייתא
לאשה להניח תפילין ולהתעטף בציצית!**

(דברים כב, ה) **לֹא יִהְיֶה כָּלִי גִבֹּר עַל אִשָּׁה וְלֹא יִלְבָּשׁ
גִּבֹּר שְׂמֹלֶת אִשָּׁה כִּי תִעֲבֹד יְיָ אֱלֹהֶיךָ כָּל עֲשֵׂיהָ אֵלֶּה:**

מה הם 'כלי הגבר'? ומה שורש איסור זה?

רש"י פירש שכלי הגבר הם **בגדי הגבר**. ובשורש האיסור כתב
רש"י: 'שאין זו אלא לשם ניאוף'. וכך פירשו רוב המפרשים
שלבישת בגדי הגבר נועדה לגרום לזנות.

ת"י מפרש זאת באופן אחר:

לֹא יִהְיֶה גִּזְלִין דְּצִיצִית וְתַפִּילִין דְּהִינּוֹן תִּקּוּנֵי גִבֹּר עַל
אִיתָא וְלֹא יִסְפֹּר גִּבֹּר כִּי שִׁיחִיָּא וְעֲדִייתָהּ וְכִי אֲנָפִי
לְאִיתְחַמָּא הֵיךְ נָשָׂא אָרוּם מְדַחַק קָדָם יְיָ אֱלֹהֵכֹן הוּא
כָּל דְּעֵבִיד אֱלִין:

[לֹא יִהְיֶה בְּגַד צִיצִית וְתַפִּילִין שֶׁהֵם תִּקּוּנֵי גִבֹּר עַל אִשָּׁה,

מאמר ה" והלא יפת תואר מותרת. ואף אם 'דברה תורה כנגד
יצר הרע' והיה לו לכבוש את יצרו, מ"מ קשה לומר שיש
כאן **עבירה על גזירת מאמר ה'**, ולכך ביאר שעברו על הסדר
האמור בפרשה.

ולדבריו אף מיושב גוף מה שאמרו: **"כל הנושא יפת תואר -
יש לו בן סורר ומורה"**. וק"ק שיווצר עונש כה חמור מחמת
דבר שהתירתו התורה? ולדבריו כל האמור הוא רק כלפי
**העובר על מאמר התורה ולא עשה כסדר האמור בפרשת יפת
תואר**, אך מהנושא יפת תואר ועשה כסדר האמור בתורה,
לא יצא ממנו בן סורר ומורה.

אלא שקשה על דבריו מדוד המלך שנשא את מעכה בת
תלמי מלך גשור, ונולד לו ממנה אבשלום, והרי פשוט שדוד
עשה כסדר האמור בתורה. וצ"ע⁷.

**וְדִגְמָהּ כָּל אַנְשֵׁי עִירוֹ בְּאַבְנִים
וְיָמָת • האם יש דרך לבן סורר ומורה להינצל
מהמיתה לאחר ששב וחטא?**

(דברים כא, כא) **וְדִגְמָהּ כָּל אַנְשֵׁי עִירוֹ בְּאַבְנִים וְיָמָת
וּבְעֵרַת הָרַע מִקֶּרֶב וְכָל יִשְׂרָאֵל יִשְׁמְעוּ וַיִּדְאוּ:**

**האם בן סורר ומורה שחטא שוב להתרו בו יכולין
הוריו למחול לו ולהצילו מן המיתה?**

במשנה בסנהדרין (עא.) איתא: "מתרין בו בפני שלשה ומלקין
אותו, חזר וקלקל נדון בעשרים ושלשה". כלומר שלאחר
הפעם הראשונה מלקין אותו ואם חזר וקלקל סוקלין אותו.

עוד מבואר במשנה שאין סוקלין אותו אם אביו או אמו
רוצין לקיימו: היה אביו רוצה ואמו אינה רוצה אביו אינו
רוצה ואמו רוצה אינו נעשה בן סורר ומורה עד שיהו שניהם
רוצין⁸. (ועיין בגמ' סנהדרין פח: בן סורר ומורה שרצו אביו ואמו למחול לו -
מוחלין לו, וברש"י שם שמדובר לאחר התראה)

והיינו שבמשנה מבואר שהסדר הוא שקודם כל מתרין בו,
ואם חזר וקלקל סוקלין אותו אך אם אביו ואמו רוצין לקיימו
אין סוקלין אותו כלל.

אולם בתרגום מבואר לא כך:

7. ואולי לדעתו נולד אבשלום מביאת דוד במלחמה, ואף שביאה זו מותרת מ"מ היה לו לכבוש את יצרו וכדלעיל. ועיין בתוס' קידושין (כב.) שנחלקו שם רש"י ותוס' האם ביאה ראשונה במלחמה מותרת קודם שעשה את כל הסדר הזה, והביאו התוס' שם שהוא מחלוקת אמוראים בירושלמי.

ולא יגלח גבר בית השחי והעדרה ובית פניו להידאות כמו האשה כי מתועב לפני ה' אלוֹקֵיכֶם הוא כל עושה אלה]

בת"י מבואר שכלי הגבר **הם התפילין והציצית**, ומפרש 'כלי גבר' - 'תיקוני גבר'. ואמנם לא ביאר מהו שורש האיסור, אך לכאורה אינו מהטעם שנאמר ברש"י.

פירוש זה של ת"י יתכן שבא מדקדוק שינוי לשון המקרא, מדוע באיסור על האשה נאמר הלשון '**לא יהיה כלי גבר על אשה**', ואילו באיסור על הגבר נאמר הלשון: '**ולא ילבש גבר שמלת אשה**', דלכאורה אף אצל האשה היה ראוי להיכתב: **לא תלבש בגדי גבר?**

ולכך ביאר שאכן באיש נאסרה **לבישת** בגדי אשה ולכך נאמר הלשון 'לא ילבש', אך באשה מה שנאסר הוא לא לבישת בגדי הגבר אלא השימוש בתיקוני הגבר, בדברים המיוחדים לגבר שהם הנחת תפילין וההתעטפות בציצית⁸.

הנחת תפילין לאשה

והנה בענין תפילין מצינו בזה מחלוקת הבבלי והירושלמי, שבבבלי איתא (עירובין צו.): "מיכל בת כושי היתה מנחת תפילין **ולא מיחו בה חכמים**". וברש"י שם כתב שהטעם שהיה להם למחות בה, הוא מפני 'שמיחזי ככל תוסיף' - שנראה שמוסיפה על מצוות התורה שפטרה את הנשים ממצות תפילין, (ככל מ"ע שהזמן גרמא). ובתוס' שם פירשו שהיה להם למחות בה מפני שתפילין צריכים גוף נקי ונשים אינם זריזות להיזהר בגוף נקי.

והנה חכמים לא מיחו בה למרות טעמים אלו, מכיון שאין בדבר איסור מוחלט, לדעת הבבלי.

אך לדברי ת"י, שעצם הלבישה נאסרה באיסור דאורייתא - 'לא יהיה כלי גבר על אשה' וודאי שהיה לחכמים למחות בה, בעוברה על איסור דאורייתא.

ואכן בירושלמי (ברכות פ"ב ה"ג - הובא בתוס' בעירובין הנ"ל) מבואר שחכמים **מיחו** במיכל בת כושי, ולכאורה כך היתה דעת תרגום יונתן⁹.

התעטפות בציצית לאשה

וכן לענין ציצית מובא בגמרא (סוכה יא.) שרב עמרם חסידא התקין תכלת לבגדי אשתו. (כי סבור שלילה זמן ציצית והוי מ"ע שאין הזמן גרמא ונשים חייבות - רש"י שם)¹⁰

ובשו"ע (סימן יז) איתא שנשים פטורות מציצית, וברמ"א כתב "ומ"מ אם רוצים לעטפו ולברך עליו הרשות בידו, כמו בשאר מ"ע שהזמן גרמא, **אך מחזי כיוהרא**, ולכן אין להן ללבוש ציצית".

ומבואר שכל האיסור הוא מצד 'מיחזי כיוהרא' אך מעיקר הדין יכולות להתעטף, ולדעת ת"י יש בדבר איסור דאורייתא, כאמור.

הטעם שיעל הכתה את סיסרא דווקא ביתד האהל ולא בחרב

המלבי"ם (ארצות החיים הלכות ציצית) הביא את דברי ת"י אלו ודייק מהם שמהות האיסור אינו דווקא בלבישה לצורך קישוט. וציין שת"י כאן לשיטתו ממה שמתרגם את הנאמר בנביא (שופטים ה, כו) על יעל שהכתה את סיסרא: "ידה ליתד תשלחנה" - ובתרגום שם עמד על כך שיעל הכתה את סיסרא **דווקא ביתד האהל** ולא הכתה אותו בחרב וכך תרגם את הפסוק: "תבורך מנשים יעל" - 'תבורך יעל אשת ... שקיימה מה שכתוב בספר תורת משה - **'לא יהיה כלי גבר על אשה' ולא יתקן גבר בתיקוני אשה...**

הרי שפירש שהטעם שלא השתמשה יעל בחרב הוא מפני שהחרב הוא מתיקוני הגבר וקיימה את מה שנאמר בתורת משה 'לא יהיה כלי גבר על אשה' - והיינו תיקוני גבר, וכדברי ת"י כאן.

והנה מבואר בדבריו חידוש גדול, דבשלמא החגירה בחרב נאסרה מדין 'לא יהיה כלי גבר על אשה', אך מדוע שיאסר השימוש בחרב? הלא יעל הוצרכה להשתמש בחרב ולא לחגור בה.

אכן יש שפירשו שמדיוק מלשון המקרא שנאמר 'לא יהיה'

8. וראה ב'פנים יפות' שעמד אף הוא על דקדוק זה וביאר זאת באופן אחר - אף לדעת רש"י, שכוונת הכתוב להורות שבגבר נאסר עצם הלבישה משום שמיד שמתקשט יש לו הרהורים אסורים. אך באשה לא נאסר עצם הלבישה אלא עיקר האיסור הוא מחמת שיכשלו בה האנשים כשהולכת בניהם, ולכן נאסר רק ההליכה בין האנשים בתיקוני האיש.

9. איסור לבישת טלית ותפילין לאשה מטעם 'לא יהיה כלי גבר על אשה' מוזכר בלבוש (או"ח יז, סב) אך הגדיר זאת כ'נדרוד עבירה' של 'לא יהיה כלי גבר', וכמוכן שלא סבר להלכה את דברי ת"י כאן. וראה באליה רבה (שם) שחלק עליו משום שלא נאסר אלא בגדים של עידוי וקישוט. ועיין בשו"ת מהר"ם שיק (יו"ד קעג) שיישב עפ"י דברי הט"ז (יו"ד קפ"ב ד) שלא נאסר לאשה ללבוש אלא דרך נוי וקישוט אך מיכל לא לבשה לשם נוי. אולם עיין בארצות החיים (סימן י"ז המאיר לארץ סקט"ו) שהובא להלן שלדעת ת"י אסור גם השימוש בכלי הגבר ולא רק הקישוט.

10. אכן לדבריו שנשים חייבות בציצית וודאי שאין בזה חשש איסור לא ילבש, כי אם חייבות הרי שהציצית נחשבת בגד המיועד גם לנשים. אמנם יש להסתפק בכוונת ת"י האם כוונתו לכל בגד שיש בו ציצית וכמו שעשה רב עמרם חסידא בגדים לבנותיו. או שרק בגד שלובשים לצורך ציצית כטלית, זה תיקון גבר ונאסר על האשה, וצ"ע.

עמד עליה, כאדם העומד על חבירו להרגו".

והנה הדין הוא שאשת ישראל שנאנסה אינה צריכה לצאת מתחת ידי בעלה, ורק אשת כהן נאסרת על בעלה אף כשנאנסה. (אבהע"ז קנח, ו)

בת"י מבואר שאשה זו צריכה לצאת מתחת יד בעלה:

וְלַעֲוִלִּימָתָא לֹא תַעֲבִדוֹן מִדַּעַם בִּישׁ, לִית לְעִוְלִימָתָא דִּין קְטוֹל, אֱלֹהִין גְּבֵרָא וּפְטָרִינָהּ מִנִּיהָ בְּגִיטָא. אֲרוֹם הִיבְמָא דִּיבְמוֹן גְּבֵר עַל חֲבֵרִיָּה וְיִקְטְלִינָהּ נֶפֶשׁ, הִיבְדִּין פְּתִגְמָא הַדִּין:

[ולנערה לא תעשו דבר דע, אין לנערה משפט מות, כי אם בעלה ישלחנה ממנו בגט. כי כאשר יארוּב איש על רעהו ויהרגהו נפש, כן הדבר הזה.]

מבואר בת"י שבעלה צריך לשלחה בגט, וצ"ב מדוע, הלא היא אנוסה וכנ"ל?

בספר 'נו"כ יהונתן' ביאר זאת, שהנה ממשמעות הפסוק: 'אין לנערה חטא מות' משמע אבל חטא (שאין עונשו מות) יש לה, ואף שעל המעשה היתה אנוסה, מ"מ ישנה תביעה עליה על כך שיצאה לשדה, ומטעם זה הבין ת"י שאין זה אונס גמור היות ויציאתה גרמה לה. ולכך אף שאינה נענשת מ"מ נאסרת על בעלה.

אמנם מרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל (בהסכמתו לספר נושא כלי יהונתן) דחה אפשרות זו וכתב שאין זה יתכן היות ועל המעשה עצמו היתה אנוסה. והוכיח מהשו"ע (אבהע"ז קנח, ו) שאף בנסתרו יחד על דעת ערוה, אינה נאסרת על בעלה אם לא קינא לה קודם.¹⁴ כלומר שאשה אינה נאסרת על בעלה מספק,¹⁵ ואף בנידון דידן אף שעשתה שלא כהוגן שהלכה לבדה בשדה היות ועצם המעשה היה באונס אינה נאסרת על בעלה.

וביאר הגרי"ש זצ"ל את דברי ת"י בדרך אחרת, שת"י סובר כשיטת אבוה דשמואל (כתובות נא): שאשת ישראל שנאנסה אסורה לבעלה, אף שתחלתה באונס שמא סופה ברצון. ואונס שהתירה התורה הוא רק בצווחה מתחילה ועד סוף.

- במקום 'לא ילבש', שבא הכתוב לאסור כל שימוש של האשה בתיקוני הגבר, ולא רק את הלבישה בהם.¹¹

אך בשו"ע (יו"ד קפב, ה) כשכתב את האיסור לאשה לחגור בכלי מלחמה לא הוזכר איסור שימוש אלא רק איסור לבישה.¹²

כדברי המלבי"ם הנ"ל בטעם לקיחת יעל את התד מבואר גם בחזקוני כאן:

לא יהיה כלי גבר על אשה לפי שהוא גנאי ופריצות, ולכך לא נטלה יעל חרב או חנית אלא המקבת והיתד למחץ דקת סיסרא.

איסור העברת שיער הפנים לגבר

בת"י (על פסוקנו) מבואר עוד חידוש מופלג, שאסור לגבר להעביר את שער הפנים בכדי להידמות לנשים, ואמנם מה שהזכיר שער בית השחי ושער בית הערווה הוא מובא כבר ברש"י והוא מהגמ' בנזיר (נט). אך שיער הפנים לא הוזכר שם.

וראה בספר 'ארחות יושר' למרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל (ערך הדרת פנים) שהביא את דעת תרגום יונתן (אלו) שעובר בהסרת הזקן באיסור דאורייתא של 'לא ילבש גבר שמלת אשה', אפילו אם מספרו במספריים שאין בהסרה חשש איסור השחתת הזקן.¹³

וְלַנְעֵרָה לֹא תַעֲשֶׂה דָּבָר • האם צריכה לצאת מרשות בעלה ע"י גט מחמת אונס זה?

(דברים כב, כו) וְלַנְעֵרָה לֹא תַעֲשֶׂה דָּבָר אֵין לַנְעֵרָה חֲטָא מוֹת כִּי כַּאֲשֶׁר יָקוּם אִישׁ עַל רֵעֵהוּ וְרָצָחוּ נֶפֶשׁ כֵּן הַדָּבָר הַזֶּה:

האם הנערה אמנם לא מקבלת עונש אך נאלצת להתגרש מבעלה?

רש"י כתב: "לפי פשוטו זהו משמעו כי אנוסה היא ובחזקה

11. וראה בשו"ת ערוגות הבשם (יו"ד קפב, ה).
12. ואין זה קשור לכך שהשו"ע פסק כרש"י והמפרשים שנאסרה התקשטות בכלי גבר מטעם שמביאות לידי ניאוף, כי אף לדעת רשי יש לדייק את לשון המקרא 'לא יהיה' ולאסור את השימוש בהם ודו"ק.
13. וכך מבואר אף בספר 'תפארת אדם' למרן הח"ח זצ"ל (פרק ו) שאם מסיר זקנו בעבור להתיפות ולהתקשט נכלל זה בלאו 'ולא ילבש גבר שמלת אשה', עכ"ד. ומה שמנהג העולם להקל בזה, הוא עפ"י השו"ע והרמ"א בסימן קפב יעו"ש.
14. ומה שכתב הרמ"א (אבהע"ז ז, מו) שאם נתייחדה לשם זנות יש להחמיר, ביאר הגרי"ש א על פי הפוסקים שהרמ"א איירי באשת כהן, אך אשת ישראל אינה נאסרת בלא קינוי קודם.
15. קצת צ"ב ששם יש ספק אם היה כלל מעשה, ואילו כאן ודאי נבעלה והספק האם נחשב אונס גמור, וצ"ע.

ומסיים שם התומים וז"ל:

וכן מצאתי בתרגום יונתן לתורה על הפסוק: 'וכתב לה ספר כריתות' - דכתב ליה בתרע בית דינא עיי"ש, ומזה בא מנהג דצריך בית דין בגט.

ובפתחי תשובה (סדר הגט - קנ"ד, ח) הביא את דברי התומים הללו, וציטט מה שכתב עליו שו"ת 'חיים שאל' (סימן ט"ל אות י) לדחות ההוכחה מהתוס' בקידושין (הנ"ל) שמשמע ממנו שצריך שהגט ינתן בפני ב"ד, והביא שהמהרש"א והמהרש"ל (שם) מחקו את המילה 'בית דין' מדברי התוס' שם. ולגבי ההוכחה מת"י כתב:

ומה שהביא מתרגום יונתן, כבר כתבתי במקומות אחרים דאין זה התרגום מיונתן¹⁷, ולא חששין אנחנו ליה נגד הש"ס ופוסקים.

לדרכו ביאר ה'פתחי תשובה' את מה שברוב תפוצות ישראל נהגו לגרש בבית דין, שאינו מטעם התרגום הנ"ל, אלא מפני שיש בגט הלכות רבות, ורבו דקדוקיהן.

אולם בהמשך דבריו הביא הפתח"ש (הנ"ל) את דעת הנודע ביהודה (תנינא קיד ועוד מקומות) שהחמיר מאוד שהגט ינתן בפני בית דין, כי לדעתו הנתניה בפני בית דין היא מעיקר הדין, ודחה את כל הראיות מהגמ' הנ"ל.

וכל כך החמיר הנודע ביהודה בדבר, עד כדי שכתב על דבר רב אחד, שסידר גט של אשה אחת, וצירף עמו שנים, ואחד מהם היה חתנו, והורה שהאשה הזאת צריכה להתגרש שוב, כדין 'שלשה שנמצא אחד מהם קרוב, שהדין בטל'.

כִּי נֶפֶשׁ הוּא חֵבֶל • מקור לאיסור החמור לקשור חתנים וכלות באמצעות כשפים

(דברים כד, ו) לֹא יִחְבֹּל יָחִים וְרֵכֶב בִּי נֶפֶשׁ הוּא חֵבֶל:

מה הפירוש כי נפש הוא חבל? חבלת צרכי נפש? או חבלת נפש ממש באמצעות כשפים?

רש"י מפרש כפשוטו: "אם בא למשכנו על חובו בבית דין, לא ימשכנו בדברים שעושים בהם אוכל נפש".

עיי"ש שביאר בדעת שמואל שישנה חזקה שסופה ברצון, ולכך אף שנאסרת על בעלה מחמת זה, מ"מ אין לנערה חטא מות היות ואינה בגדר מזידה.

וציין שאחר כתבו כל זאת ראה שהפני יהושע (כתובות נא): כך ביאר בדברי התרגום יונתן כאן.

וְכָתַב לָהּ סֵפֶר כְּרִיתֹת וְנָתַן בְּיָדָהּ • מדוע מנהג ישראל לתת את הגט בפני בית דין?

(דברים כד, א) כִּי יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה וּבָעִלָּהּ וְהָיָה אִם לֹא תִמְצָא חֵן בְּעֵינָיו כִּי מִצָּא בָּהּ עֲוֹנוֹת דָּבָר וְכָתַב לָהּ סֵפֶר כְּרִיתֹת וְנָתַן בְּיָדָהּ וְשִׁלְחָהּ מִבֵּיתוֹ:

מה מקור המנהג לתת את הגט בפני בית דין של שלושה? האם דבר זה הוא מעיקר הדין או מפני ההלכות הרבות והמורכבות שיש בכתיבת גט?

בת"י מבואר שמנהג זה הוא מעיקר הדין:

אַדּוּם יִסֵּב גִּבּוֹר אֵיתָא וְיִיעוֹל עָלָהּ וְיָחִי אִין לֹא הַשְׁכַּחַת רַחֲמִין בְּעֵינָיו אַדּוּם אֲשִׁיכָּה בָּהּ עֲבִירַת פְּתָגָם, וְיִכְתּוּב לָהּ סֵפֶר תִּירוּכִין קֳדָם בֵּי דִינָא וְיִתֵּן בְּרִשּׁוּתָּהּ, וְיִטְיִיל יָתָה מִבֵּיתָהּ:

[כי יקח איש אשה ובא עליה, והיה אם לא מצא חן בעיניו, כי מצא בה עבירת דבר, ויכתוב לה ספר גרושין לפני בית דין, ויתן ברשותה ויוליך אותה מביתו]

מבואר בדבריו שמעיקר הדין צריך לתת את הגט בפני בית דין וכך צורת הגירושין.¹⁶

והנה פשטות לשון הגמ' (ב"ב קע"ד: ב"מ יח.): 'אטו כל דמגרש בבי דינא מגרש', משמע שאין צורך לגרש בפני בית דין.

וכך כתב הרמ"א ב'סדר הגט' (אבהע"ז קנ"ד ס"ו) שגט אינו צריך בית דין. ובתומים (דיינים ט, ב) הביא את דבריו, וכתב שאכן הוא פשטות לשון הגמרא (הנ"ל) אך בתוס' (קידושין ט.) משמע שהגט צריך להינתן בפני ב"ד.

16. יש לחקור האם דין זה של 'פני ב"ד' הוא תנאי חיצוני בגירושין, או שהוא דין בגוף הגירושין שבפני עדים יש כאן קיום לדבר.

17. בנושא זה רבו הדעות ונשתברו קולמוסים, וראה מה שהבאנו בגיליון זה בענין לא יהיה כלי גבר על אשה, מהמלבי"ם שציין שתרגום יונתן על הנביא (שופטים) לשיטתו במה שפירש בתרגומו בפרשתנו על התורה. והנה ת"י על הנביאים מוסכם שהוא מהתנא יונתן בן עוזיאל כמבואר בגמ' במגילה.

(והרתה. (ספר חסידים תמוז)

גם ב'פירוש יונתן' ביאר את דברי ת"י שמדובר **במונע את עונת חתנים וכלות במעשה כשפים**, וביאר שת"י דרש את סמיכות הפסוקים: 'ושימח את אשתו' ל'לא יחבול ריחים ורכב', והיינו הפסוק העוסק במצות עונה לפסוק האוסר על גרימת ביטול העונה ע"י כשפים:

פירוש שלא יהא קושר חתנים וכלות בכישוף, שימנעוהו מבוא עליה, ודרש סמיכות הפסוק לדלעיל מיניה: 'כי יקח איש אשה חדשה ושמח את אשתו אשר לקח', דהיינו מצוות עונה, וסמך ליה 'לא יחבול ריחים ורכב' ללמד אזהרה שלא ימנע את עונתו במעשה כשפים שלא יוכל לבוא עליה כדרך אנשים, ודברה תורה בלשון נקיה שלא יקשור הריחיים - רמז לאשה, ורכב - רמז לאיש, וגם מצינו לשון טחינה באשה כמו שאמר 'תטחן לאחר אשתו'. ו'יחבול' לפי זה לשון חבלה שמחבל הנפש העתיד לצאת מחלציה אילו לא קשרם.

והוסיף שם שדבר זה היה מצוי בזמנו והאריך בחומרותו ובתוך דבריו ביאר את דברי התרגום ירושלמי שהעושה כשפים אלו כופר בחיי העולם הבא:

ויען כי העוון פלילי הוא רגיל בדורות הללו, אעורר להעתיק הירושלמי בזה: 'כל דעבד אילין ככפר בחיי עולמא', פירוש רשע העושה אלה אין לו כפרה עולמית ואין לו חלק לעולם הבא, לפי שכפר בו בזה. והטעם הוא כיון דאסר החתנים כפר בביאת המשיח שנקרא גם כן 'חי עולמא', וביאת המשיח תלוי בכליו הנשמות שבגוף. כדאמרז"ל אין בן דוד בא עד שיכלו כל הנשמות שבחדר הנקרא גוף, וזה מעכב הגאולה במעשה זה שלא נלקח נשמה מהחדר הזה, וק"ל.

ומצאתי בספר חרדים והוא חיבור קודש מארץ ישראל מפליג בעוון זה מאוד (פרק ה מצוה מב) וסיום דבריו וז"ל: "ושמעתי מפי חכם אחד ר' עובדיה בן ר' זכריה שמעשה באדם אחד שקשר יהודי אחר, ונכרת בתוך שנתו. ולא היה אדם יודע בו שהוא חטא בזה, רק הרשע הזה הגיד בשעת מיתתו: 'אני קשרתי את פלוני החתן והנה לפני מלאך המוות וחרבו שלופה בידו, ואמר לי שהעוון הזה גרם מיתתי, וגם אין לי חלק לעולם הבא' ומיד פרח נשמתו, עכ"ל, והשומע יברך".

ביאור נוסף – אזהרה למארס אשה שלא יעכב את הנישואין

בחזקוני ובדעת זקנים בחומש בראשית הביאו את דברי התרגום ירושלמי הנ"ל, ופירשו באופן אחר: 'שאם אירס אשה לא יניחנה ליישב עגונה באירוסין זמן מרובה'. כלומר שאסור למארס אשה לעכב את זמן הנישואין - כי נפש הוא

אולם בת"י מבואר שישנה משמעות נוספת לריחיים ורכב:

לֹא יִמְשֹׁכֶן גִּבּוֹר רִיחִיָּא וְרִיכְבָּא אַרוֹם צוֹרְכֵי דְבָהוֹן מִתְעַבִּיד מִזּוֹן לְכָל נַפְשָׁא הוּא מִמְשֹׁכֶן. וְלֹא יִהְיֶה גִבּוֹר אֲסֹר חֲתָנִין וְכֻלִּין בְּחֻדְשֵׁין אַרוֹם נַפְשָׁא דְעֵתִיד לְמִיפֵק מִנְהוֹן הוּא מַחְבֵּל:

[לא ימשכן איש רחים ורכב כי צורכם שבהם נעשה מזון לכל, נפש הוא ממשכן. ולא יהיה איש קושר חתנים וכלות בכישוף, כי נפש שעתיד לצאת מהם הוא חובל]

בת"י מבואר שמלבד האיסור לקחת למשכון כלים שעושים בהם אוכל נפש, נאסר בפסוק דבר נוסף, והוא עשיית כשפים שבאמצעותם ניתן לקשור חתנים וכלות ולמונע את הנפש העתידה לצאת מהם.

כעין דברי ת"י מבואר גם בתרגום ירושלמי כאן, אלא ששם לא הוזכר **כשפים** להדיא, (אך לכאן' כוונתו לכשפים) ואף משמע שחבלת הנפש קאי על **נפשו של עושה הכשפים** - הקושר, שכופר בחיי עולם הבא. וכך נאמר:

לֹא תִהְיוּ קוֹשְׂרִים חֲתָנִים וְכֻלֹּת, כִּי כָל שְׁעוּשָׁה אֱלֹה כּוֹפֵר בַּחַיִּי הָעוֹלָם הַבָּא.

ויש לידע במה דברים אמורים, מה הוא המושג 'לקשור חתנים וכלות על ידי כשפים'?

והנה האב"ע (כאן) מביא פירוש זה בשם 'המכחישים', וכותב עליו 'וזה הבל וריק'. אך מדבריו מבואר שהמפרשים שפירשו פירוש זה סברו שהמקור לכך הוא דרישת סמיכות הפסוקים "נקי יהיה לביתו שנה אחת ושמח את אשתו אשר לקח", ואחר כך נאמר: "לא יחבול ריחים ורכב כי נפש הוא חובל" ולכך דרשו את הסמיכות לאסור קשירת חתנים וכלות, הגורם להיפך המטרה של ושימח את אשתו. שיוכלו לשמוח יחד.

להלן מובאים כמה מקורות אודות כישוף זה שכפי הנראה היה נפוץ מתקופת התנאים ועד תקופת הספר חסידים והחרדים, ואף לאחריהם לתקופת ה'פירוש יונתן' (לפני כ-300 שנה):

איש שלקח אשה וכישפו אותם שאין יכולים ליזקק יחדיו, ועסקו בשביל רפואה שנה או שנתיים או שלוש ולא הועיל להם, עוון להם שיחיו יחדיו. (ספר חסידים שצא)

צדיק אחד היה נוטה למות, ובא אחד שנועשה לו כשפים - לו ולאשתו שלא תהיה הרה, וביקש כשילך לפני הקב"ה, תחילה שיבקש לו שתהר, ונדר לו ומת. ובאותה שנה התירה (א.ה. המכשפת) הכשפים לו

חובל במה שמצעה.

ואף לדבריהם יש בזה חידוש גדול, **שהמעכב את זמן הנישואין עובר בלאו דאורייתא.**

וראה מה שהבאנו בגיליון פרשת שופטים, שזה החטא של האיש החוזר מעורכי המלחמה מפני שארש אשה ולא לקחה - והיינו שמעכב את זמן הנישואין, כמבואר בת"י שם והוא לשיטתו כאן בזה.

זְכוֹר אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה יְיָ אֱלֹהֶיךָ לְמִירָם • זְכוֹר שֶׁהַחוּשׁ בְּכַשְׂרִים לֹקֵה בְּגוֹפוֹ!

(דברים כה, ט) זְכוֹר אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה יְיָ אֱלֹהֶיךָ לְמִירָם
בְּדֶרֶךְ בְּצִאתְכֶם מִמִּצְרָיִם:

מה היה החטא של מרים שבגללו קיבלה צרעת? ומה
הזכרון שנצטוונו לזכור, זהירות מלשה"ר או מלחשוד
בכשרים?

רש"י כתב: "אם באת להזהר שלא תלקה בצרעת אל תספר
לשון הרע, זכור העשוי למרים שדברה באחיה ולקתה
בנגעים". וכך מבואר בספרי (כאן)¹⁸.

בת"י מבואר שהזכרון ממעשה מרים אינו על עצם הדבור
שדברה, אלא על החשד:

הוּזָהִידִין דְּלֹא לְמַחֲשֵׁד חֵד בְּחִבְרִיהָ דְּלֹא יִלְקִי. הוּזָהִידִין
דְּכִיּוֹרִין מַה דְּעָבַד יְיָ אֱלֹהֵינוּ לְמִירָם דְּחִשְׁדָּת לְמִשָּׁה
בְּמִלְתָּא דְּלֹא הָיָה בִּיהָ, וְלָקַת בְּצוֹדְעָא, וְאַתְּעַבְבַּת
בְּאַרְחָא בְּמַפְקוֹן מִמִּצְרָיִם:

[היו זהירים שלא לחשוד אחד בדעהו שלא ילקה. היו
זכורים מה שעשה ה' אלוקיכם למרים שחשדה למשה
בדבר שלא היה בו, ולקתה בצרעת, והתעכבת בדרך
בצאתכם ממצרים]

בת"י מבואר שהצרעת שקיבלה מרים היה מפני שחשדה
במשה בדבר שלא היה בו, וכדאמרו בגמרא (שבת 172): 'החושי
בכשרים לוקה בגופו', ואמנם הגמ' שם למדה זאת ממקור

אחר, - ממה שמשה הכניס ידו לחיקו ונצטרעה אחר שחשד
בישראל, (שמות ד, א-ו). אך ת"י סבור שיש לזכור ענין זה
ממעשה מרים.

מַה הָיָה הַחֹשֶׁד שֶׁחֲשַׁדָּה מִרְיָם בְּמִשָּׁה?

החשד של מרים במשה רבנו היה שפרש מציפורה על דעת
עצמו, ולא על פי ציווי ה'. אך באמת נצטווה על כך משה
כמבואר בתרגום על הפסוק (דברים ה, כח): 'ואתם שובו לכם
לאהליכם, ואתה פה עמוד עמדי'. שמאחר שפרשו מנשותיהם
ג' ימים קודם מתן תורה, ציווה ה' לאחר מתן תורה - 'שובו
לכם לאהליכם', אך למשה נאמר 'ועתה פה עמוד עמדי' -
שלא ישוב לאהלו מאחר שהוא מדבר עם השכינה.

חשד זה מבואר ברש"י (במדבר יב, א) עפ"י הספרי (שם). וכן
מבואר בת"י שם (במדבר יב, ב). אמנם בת"י (שם בפסוק א) מבואר
שחשדו במשה שנשא את מלכת כוש בברחו מלפני פרעה:

וידברו מרים ואהרן במשה דברים שאינם מהוגנים
על אודות האשה הכושית שהשיאו הכושים למשה
בברחו מלפני פרעה וגרשה...

וכ"כ הדעת זקנים (שם) שהחשד היה שמשה נשא את מלכת
כוש ולא נשא בת ישראל, מפני שנתגאה בליבו שאין אשה
הראויה לו - היות ונגלה אליו ה', וזה היה חשד שוא משום
שמשה כלל לא קרב אליה, וכלל לא נתגאה ממה שדיבר אליו
ה' כנאמר על משה: 'וְהָאִישׁ מִשָּׁה עֲנִיו מְאֹד מְכַל הָאָדָם אֲשֶׁר
עַל פְּנֵי הָאָדָמָה'.

וראה מה שהארכנו בענין זה בגיליון פרשת בהעלותך.

אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה לְךָ עֲמֶלְךָ בְּדֶרֶךְ
בְּצִאתְכֶם מִמִּצְרָיִם • מִלְחַמַת עֲמֶלְךָ
בְּיִשְׂרָאֵל וּבְיִשְׂרָאֵל בְּעֲמֶלְךָ, הִיא עַל רִקְעַ
הִיסְטוֹרִיָּה אוֹ שֶׁהִיא מִלְחַמַת קִיּוֹם עַל הַהוּזָה?

(דברים כה, יז) זְכוֹר אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה לְךָ עֲמֶלְךָ בְּדֶרֶךְ
בְּצִאתְכֶם מִמִּצְרָיִם:

שורש השנאה של עמלק לישראל

ההיתקלות הראשונה של ישראל ועמלק, היתה לאחר

18. וראה גם ברמב"ן (כאן) וז"ל: "שנזכור העונש הגדול שעשה ה' לנביאה הצדקת שלא דברה אלא באחיה גמול חסדה אשר אהבתו כנפשה, ולא דברה בפניו שיבוש, ולא בפני רבים, רק בינה לבין אחיה הקדוש בצינעה, וכל מעשיה לא הועילו..."

יעקב? האם בא לנקום נקמה היסטורית? או שיש לו שייכות אישית למריבה זו? ומה הבהילות להילחם עם ישראל תיכף ביציאתם ממצרים? מדוע לא המתין להילחם עמהם אם וכאשר יעברו בגבול ארצו? וביותר תמוה הלא 'שמעו עמים ירגזו, חיל אחז יושבי פלשת' ולדורי דורות חששו האומות מחמת אותות מצרים לפגוע בישראל, (ואף אחשוורוש חשש מעצת המן מסיבה זו והמן שיכנעו שאלוקיהם זקן וכו' כמבואר בתרגום שני על אסתר) ומה ראה עמלק לשטות זו להילחם בישראל?

עוד יש לידע על איזה מריבה בין עשיו ליעקב מדובר כאן, הלא יעקב ועשיו רבו כבר בעודם במעי אמם, וכדברי רש"י על הפסוק (בראשית כה, כב) 'ויתרוצצו הבנים בקרבה' - "מתרוצצים זה עם זה, ומריבים בנחלת שני עולמות". או שמדובר במריבה האחרונה על עסק הבכורה והברכות מחמתה חפץ עשיו להרוג את יעקב?

ביאור הדברים ראה בגליון פרשת זכור באורך.

פַּל הַנַּחֲשָׁלִים אַחֲרֶיךָ • במי פגע עמלק במלחמתו בישראל?

(דברים כה, יח) אֲשֶׁר קָרַךְ בְּדֶרֶךְ וַיִּזְנֶב בָּךְ פֶּל הַנַּחֲשָׁלִים אַחֲרֶיךָ וְאַתָּה עֵינֶיךָ וַיִּגַע וְלֹא יָדָא אֱלֹהִים:

מי הם אותם נחשלים המתוארים בפסוק?

רש"י כתב שעמלק תפס את אלו שלא היו מוגנים מהענן כי נפלטו ממנו מחמת חטאם, והם המצורעים והערב רב כמבואר שם.

ת"י (שמות יז, טו - הובא לעיל) מוסיף שנחשלים אלו היו מבני שבט דן שהיו עובדי ע"ז ואותם הרג עמלק.

תוספת דברים על מעשי עמלק באירוע זה מובאים בת"י על הפסוק: 'אשר קרך בדרך ויזנב בך כל הנחשלים אחריך' (דברים כה, יח):

דָּאֲרַעוּ יִתְכַּוֵּן בְּאַרְחָא וְהָוָה קָטִיל בְּכוֹן פֶּל דְּהָוָה מְהִרְהָד לְמִסְטִי בְּתַד מִימְדִי, הִינּוּן גּוֹבְרָא מְשִׁבְטָא דְּבִית דָּן דְּהָוָה בִּידִיהוֹן פּוֹלְחָנָא נּוֹכְרָאָה. וְהָוָה עֲנָנָא פְּלִיט יִתְהוֹן וְדְבִית עֲמֶלֶק מְקַבֵּל יִתְהוֹן וְקִטְעָה בֵּית גְּבִרְהוֹן וְשִׁדִּי לְעִילָא.

שיצאו בני ישראל ממצרים ועברו את ים סוף ונסעו מספר חניות, עד אשר חנו ב'רפידים', לשם הגיע עמלק אשר ישב בארץ הנגב. וקפץ בלילה ההוא מרחק עצום של אלף ושש מאות מיל¹⁹ (שהם 1536 ק"מ לשיעור הגר"ח נאה. ו 1847 ק"מ לשיעור החזו"א) ובא להילחם עם ישראל.

מלחמה זו בעיתוי זה שהיו בני ישראל במדבר, היתה ללא כל התגרות או חששות מפני ישראל, ללא כל עילה או מריבה מוקדמת, עמלק טרח ובא ממרחק עצום להילחם בישראל למרות שלא עשו לו דבר.

מטעם זה נדרשו חז"ל לתת טעמים לסיבת בואו של עמלק בעיתוי זה, ויש על כך בחז"ל טעמים רבים, ביניהם טעמו של רש"י (שמות יז, ח) הלומד מסמיכות הפרשיות, שעמלק בא כתוצאה משאלת בני ישראל 'היש ה' בקרבנו', וכמשל הילד שנישא על כתפי אביו בדרך, וכשהיה אותו הבן רואה חפץ היה מבקש מאביו שיטול החפץ ויתן לו וכך עשה אביו כמה פעמים, עד אשר נפגשו באדם אחד, אמר לו הבן ראית את אבא, כעס אביו ואמר, אינך יודע היכן אני, השליכו מעליו ובא הכלב ונשכו. כך ישראל נישאו על כנפי נשרים והוציאם ה' ממצרים בדרך ניסית וכשבאו לידי ניסיונות שאלו 'היש ה' בקרבנו', לכך בא עמלק שהוא הכלב הנושך להזכיר לישראל שה' תמיד ביניהם ומזומן לכל צרכיהם.

עמלק בא בגלל המריבה ההיסטורית בין יעקב לעשיו

תרגום יונתן בפרשה זו מבאר שלעמלק היתה סיבה שורשית הנעוצה במריבה ההיסטורית בין עשיו ליעקב. ועמלק שהוא מזרעו של עשיו, בא לנקום נקמת זקנו עשיו. וכך כותב:

וְאַתָּא עֲמֶלֶק מְאָדַע דְּרוּמָא, וְשִׁוּר בְּלִילִיא הָהוּא אֶלְךָ וְשִׁית מְאָה מִלִּין. וּמִן בְּגִלְל מִצּוֹתָא דְּהָוָה בִּינִי עֲשִׂי וּבִינִי יַעֲקֹב אֶתָּא. וְאַחַךְ קָרַבָּא עִם יִשְׂרָאֵל בְּרִפְיִדִים. וְהָוָה נָסִיב וְקָטִיל גּוֹבְרִין מְדִבִּית דָּן דְּלֹא הָוָה עֲנָנָא מְקַבֵּל יִתְהוֹן מִן בְּגִלְל פּוֹלְחָנָא נּוֹכְרָאָה דִּי בִינִיהוֹן:

[ויבא עמלק מארץ הנגב, וקפץ בלילה ההוא אלך ושש מאות מיל, בגלל המדיבה שהיתה בין עשיו ובין יעקב בא, וילחם עם ישראל ברפידים, והיה לוקח והורג אנשים מבית דן שלא היה הענן מקבל אותם מפני הע"ז אשר ביניהם]

ת"י מבאר שעמלק בא להילחם מחמת המריבה של עשיו ויעקב, ויש להתבונן מה לעמלק ולמריבת זקנו עשיו עם

דן דהוה פיסלא עמהון:

[וישמע ה' ויחר אפו, ודלקה בהם אש לזהטת מלפני ה' ואכלה מן הרשעים שבקצה המחנה של בית דן שהיה הפסל עמהם].

וכן מבואר בתרגום יונתן בעת שבא בלעם לקלל את בני ישראל נאמר (במדבר כב, מא): "וַיְהִי בַּבֹּקֶר וַיִּקַּח בָּלָק אֶת בָּלָעַם וַיַּעֲלֵהוּ בַּמֹּת בָּעַל וַיֵּרָא מִשָּׁם קֶצֶה הָעָם". ומתרגם יונתן:

וְחָמָא מִתַּמֵּן מִשִּׁידֵיית דִּן דְּמַהֲלִכִין בְּקֶצֶת עָמָא
דְּאֵתְפָּרְסִימוּ מִתַּחֲזֹת עֲנְנֵי יִקְדָּא:

[וראה משם מחנה דן, המהלכים בקצה העם, שנפלטו
מתחת ענני הכבוד²¹]

כדברי ת"י בפרשתנו מובא בחז"ל:

כל הנחשלים אחריו - ר' יהודה אומר כל מי שהיה
נימוח היה ניצול (נימוח מזדרכי המקום היה ניצול מחוץ
לענן), ר' נחמן אומר כל שהיה הענן פולטו היה ניצול,
ורבנן אמרין שבטו של דן שפלטו הענן שהיו כולם
עובדי ע"ז. (ילקו"ש פרשת כי תצא פרק כה)

ראה מה שהארכנו בזה בגיליון פרשת - זכור. ובגיליונות
פרשת במדבר ופרשת בלק אודות הע"ז של שבט דן.

ואתון בית ישראל הויתון לעיין ומשלחין מסוגי שעבודא
דמצראי, ומן דלוחי גלילי ימא דעבדתון במצריהון. ולא
דחלו בית עמלק מן קדם יי:

[שפגשו אתכם בדרך, והיה הודג בכם כל שהיה חושב
לסוד מאחרי דבר ה'. הם הגברים משבט בית דן שהיה
בידם עבודה זרה, והיה הענן פולט אותם, ושל בית עמלק
מקבל אותם, וקטע בית וקצץ מקום גבורתם (מקום המילה -
עיין רש"י) והשליך למעלה. ואתם בית ישראל הייתם עייפים
ויגעים מרוב שיעבוד מצרים ומפחד גלי הים שעברתם
באמצעם, ולא יראו בית עמלק מה].

שבט דן וחטא הע"ז שבידם

מבואר בדבריו שעמלק תפס את בני שבט דן שנפלטו מהענן
מחמת חטא עבודה זרה. והנה בתרגום שה"ש (ב, טו) מבואר
שהעבודה זרה שהיתה בידי שבט דן, היא פסלו של מיכה²⁰,
ומחמת זה התחייבו בית ישראל באותה שעה למות, אלמלא
זכות צדיקי הדור ההוא.

בתרגום יונתן בכמה מקומות קושר בין חטא הע"ז של שבט
דן, לרעות שבאו עליהם ועל בני ישראל. וכך כותב ת"י
בפרשת המתאוננים על הפסוק (במדבר יא, ב): "וַיִּשְׁמַע יי וַיַּחַר
אָפוֹ וַתִּבְעַר בָּם אֵשׁ יי וַתֹּאכַל בְּקֶצֶה הַמַּחֲנֶה":

וְשָׁמִיעַ קֶדֶם יי וַתִּקַּף רוּגְזָהּ וְדָלִיקַת בְּהוֹן אִישָׁא מִצִּלְהָא
מִן קֶדֶם יי, וְשִׁצִּיאַת מִן רְשִׁיעִיא דְּבִסְיִיפֵי מִשְׁדִּיתָא דְּבֵית

20. וכן הוא בת"י בחומש במדבר וכדלהלן.
21. ועל הפסוק שאחרי זה (במדבר כג, א) מתרגם יונתן: וְהָיָה כִּי־יִנּוּ דְחָמָא בָּלָעַם וַיִּתְּהוּן דְּפִוּלְחָנָא נִכְרָאָה בִּינְהוֹן חָדָא בְּלָבִיָּה וְאָמַר לְבָלָק בְּנֵה לִי הָכָא שׁוֹבָעָא אֲגוּרִין וכו'. [והיה כיון שראה בלעם אותם שעבודה זרה ביניהם, שמח בליבו ואמר לבלק בנה לי כאן שבעה מזבחות וכו'].